

Lietuvos Respublikos Prezidentui
Lietuvos Respublikos Seimo frakcijoms
Lietuvos Respublikos Seimo nariams
Lietuvos Respublikos Vyriausybei
Valstybinei lietuvių kalbos komisijai
Lietuvos mokslo tarybai
Valstybės institucijoms, akademinėi bendruomenei, švietimo įstaigoms,
kultūros organizacijoms, žiniasklaidai
Visiems Lietuvos piliečiams, kuriems rūpi valstybinės lietuvių kalbos ateitis

TAUTOS FORUMO REIKALAVIMAS

LITUANISTIKA BE LIETUVIŲ KALBOS – KELIAS Į LIETUVĄ BE LIETUVIŲ

2026 m. liepos 28 d.
Vilnius

Tautos forumas griežtai smerkia Lietuvos mokslo tarybos sprendimą Lituanistikos prioriteto įgyvendinimo 2025–2030 metais programos tiksliniame kvietime reikalauti projektų paraiškas teikti anglų kalba.

Tai sunkiai suvokiamas ir nepateisinamas sprendimas. Institucija, skirstanti valstybės lėšas lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos, kultūros, tautinės tapatybės ir lituanistikos tyrimams, faktiškai šalina lietuvių kalbą iš pačios lituanistikos finansavimo procedūros.

Lituanistika be lietuvių kalbos – tai Lietuvos mokslo tarybos vadovybės ir valdybos požiūrio į valstybinę kalbą, tautinę kultūrą ir Lietuvos valstybės paskirtį išraiška.

Valstybinės kalbos įstatymo 4 straipsnyje nustatyta, kad visos Lietuvos Respublikoje veikiančios institucijos, įstaigos, įmonės ir organizacijos raštvedybą, apskaitos, atskaitomybės, finansinius bei techninius dokumentus tvarko valstybine kalba. To paties įstatymo 24 straipsnyje nurodyta, kad už įstatymo nuostatų tiesioginį vykdymą atsako institucijų ir organizacijų vadovai.

Atitinkamai Lietuvos visuomenė turi teisę gauti aiškų ir viešą Lietuvos mokslo tarybos laikinojo pirmininko prof. Juozo Augučio paaiškinimą, koku specialiuoju teisės aktu remiantis lituanistikos projektų paraiškoms nustatytas reikalavimas vartoti ne valstybinę, o anglų kalbą.

Tautos forumas taip pat ragina savo poziciją viešai pareikšti Lietuvos mokslo tarybos valdybos narius – ar jie pritaria tam, kad lietuvių kalba būtų išstumta net iš lituanistikos finansavimo procedūrų? Ar Lietuvos mokslo tarybos valdyba mano, kad lietuvių kalba nebėra tinkama kalbėti apie pačios Lietuvos kalbą, kultūrą ir istoriją?

Ypač apmaudu, kad dėl šio akibrokšto pirmiausia prabilo ne lituanistikos tyrėjai, ne universitetų vadovai ir ne gausi akademinė bendruomenė, o Valstybinės kalbos inspekcijos vadovas dr. Audrius Valotka. Jo pasipiktinimas yra visiškai pagrįstas.

Tautos forumas konstatuoja, kad Lietuvos akademinė bendruomenė nuosekliai tampa lietuvių tautos valstybinei kalbai abejinga, o kartais – netgi priešiška jai. Susidaro įspūdis, kad mokslo administratoriams rūpi ne lietuvių kalbos ir nacionalinės kultūros gyvybingumas, o vien pinigai (projektinis finansavimas), tarptautiniai reitingai ir prisitaikymas prie svetimų valstybių vertinimo sistemų.

Pastarasis atvejis tėra tik vienas iš pavojingesnio proceso požymių. Visuomenei buvo peršama mintis, kad trijų svetimų raidžių įteisinimas Lietuvos piliečių asmens dokumentuose lietuvių valstybinėje kalboje nieko iš esmės nekeis. Tačiau pastebime, kad pastaruoju metu jau siekiama atverti lietuvišką rašybą daugybei kitų kalbų diakritinių ženklų ir tuo būdu nuosekliai ardyti lietuvių kalbos rašybos sistemą.

Pažymėtina, kad lietuvių kalba atkakliai yra stumiama iš visų pakopų švietimo, mokslo, aukštojo mokslo, viešojo administravimo, verslo ir profesinės komunikacijos sričių. Būtent dėl to randasi ir daugėja lietuvių šeimų, kuriose lietuviai tėvai sąmoningai nebemoko vaikų gimtosios lietuvių kalbos, laikydami ją tariamai „neperspektyvia“ tamsios ir atsilikusios tautos kalba. Tai rodo ne pažangą ir atvirumą pasauliui, o tautinės savivarbos praradimą ir jos nykimą.

Lietuvos valstybė grįžta prie XIX amžiaus pobaudžiavinio mentaliteto, kai dalis lietuvių, manydami, jog savoji kalba yra prasčiokų šnekta, skubėjo jos išsižadėti, kad galėtų priartėti ir susiliesti su didesnėmis, turtingesnėmis ir galingesnėmis tautomis. Tokia kalbinė ir tautinė saviniekos būsena šiandien Lietuvoje atgyja moderniomis, tariamai europietiškomis formomis. Sparčiai plintantis troškimas tapti išsilietuvinusiu anglakalbiu „europiečiu“ iš esmės niekuo nesiskiria nuo XIX a. tautiškai nesąmoningo lietuvio siekio kuo greičiau ištirpti kurioje nors iš didesnių ir „civilizuotesnių“ kaimyninių lenkų, rusų ar vokiečių tautų.

Lietuvių kalba yra viena archajiškiausių gyvųjų indoeuropiečių kalbų, išsaugojusi daugybę senųjų kalbos sandaros, kirčiavimo ir gramatikos ypatybių. Dėl šio neįkainojamo kalbinio paveldo ją tyrinėja viso pasaulio kalbininkai, o kiekvienam lietuviui ji turėtų būti ne tik bendravimo priemonė, bet ir pasididžiavimo, istorinės atminties bei tautinės savivarbos šaltinis. Tuo skaudžiau ir gėdingiau, kad šią kalbinę savinieką šiandien skatina ne bemoksliai ar savo kultūros reikšmės nesuvokiantys žmonės, bet dalis vadinamosios akademinės šviesuomenės – tie, kuriems pirmiausia derėtų lietuvių kalbą saugoti, puoselėti ir perduoti ateities kartoms.

Tenka su kartėliu konstatuoti, kad Lietuva nebeturi lietuvių kalbą ginančių universitetų rektorių, institutų vadovų, profesorių, akademikų ir kultūros žmonių. Nesuprantama, kodėl tyli tie, kurie savo pareigas, vardus ir autoritetą įgijo valstybėje, išaugintoje lietuvių kalbos ir atkurtoje tik dėl pagrįstai laikomo beveik stebuklu XIX a. prasidėjusio kultūros ir tautinio atgimimo.

Lietuvos akademinei bendruomenei derėtų prisiminti Vilniaus universiteto rektorių Juožą Bulavą, kuris sustabdė universiteto rusinimą, ryžtingai stiprino lietuvių kalbos pozicijas ir už tai buvo atleistas bei pasmerktas kaip lietuvių nacionalistas. Bet jis neatgailavo, nes suprato, jog lietuviško universiteto ir lietuvių kalbos gynimas yra bene svarbiausias jo gyvenimo darbas.

Taip pat pažymėtina, kad sovietinės okupacijos metais tautinę ir kalbinę savigarbą išlaikę jaunieji Lietuvos mokslininkai sąmoningai rašė disertacijas lietuviškai, o tik vėliau rengė jų vertimus į Maskvoje privalomą rusų kalbą. Tuo metu buvo leidžiami fundamentalių filosofijos ir mokslo veikalų vertimai į lietuvių kalbą, kuriama ir plėtojama lietuviška mokslo terminija. Tai buvo daroma suvokiant esminę tiesą: kalba, kuria nerašomi aukšto lygio mokslo darbai, neleidžiami filosofijos veikalai ir nevyksta rimtos akademinės diskusijos, neišvengiamai degraduoja į buitinio bendravimo šnektą.

Tokiu būdu XIX a. merdėjusi ir iškilių užsienio mokslininkų jau laikyta netrukus pasmerkta išnykti lietuvių kalba titaniškomis kelių kartų pastangomis buvo paversta visa-verte mokslo, kultūros ir valstybės administravimo kalba. Todėl šiandieninis jos eliminavimas ir stūmimas iš akademinės srities ir mokslo darbų yra neabejotinas istorinis regresas ir ankstesniųjų kartų darbo išdavystė.

Nei mokslo laipsnis, nei profesoriaus vardas savaime nesuteikia nei pilietinės drąsos, nei tautinės savimonės ar atsakomybės už savo valstybės likimą pajautos. Be šių dėmenų profesoriaus vardo siekis tėra asmeninių siaurų ambicijų tenkinimas. Net itin aukšto mokslo lygio siauros srities specialistas, jeigu jam nerūpi tauta, kurios ištekliais jis buvo išugdytas, ir valstybė, kurios parama jis naudojasi ir kurios vardu jis veikia, bus politiškai ir kultūriškai aklas žmogus – platesniems savo bendruomenės reikalams ir net Tėvynės likimui abejingas savanaudis pilietis.

Todėl mokslo administratorių nuostata, jog „su lietuvių kalba toli nenuėisi“, liudija ne modernumą, o dvasinį provincialumą ir intelektualinį bei kultūrinį nevisavertiškumą. Savosios tautinės savasties gėdijasi ir gimtosios kalbos išsižada tas, kuris savosios vertės ieško svetimuose varduose, svetimose kalbose ir svetimųjų pripažinime. Tik kultūriškai menkas žmogus mano esąs didesnis, jei išsižada to, kas jį sukūrė. Gebėjimas kalbėti pasaulio kalbomis yra išsilavinimo ženklas, tačiau savosios kalbos niekinimas tėra dvasinės priklausomybės ir asmeninio menkavertiškumo išraiška.

Nė viena moderni ir save gerbianči valstybė neatsisako savo kalbos, bet kuria sąlygas, kad nacionalinė kalba būtų vartojama visose gyvenimo srityse – nuo kasdienio bendravimo iki aukščiausio lygio mokslo.

Tautos forumas pabrėžia, kad šiandien Lietuvos mokslo taryboje yra sprendžiamas ne vien paraiškų teikimo procedūros klausimas. Joje sprendžiama, ar lietuvių kalba išliks Lietuvos mokslo ir reali, o ne nominali, Lietuvos valstybės ir jos administravimo kalba.

Todėl Tautos forumas reikalauja:

1. Lietuvos mokslo taryba privalo nedelsiant panaikinti reikalavimą Lituanistikos prioriteto programos paraiškas teikti anglų kalba.
2. Užtikrinti galimybę visas paraiškas, ataskaitas bei kitus su valstybės finansuojamais lituanistikos projektais susijusius dokumentus rengti ir teikti lietuvių kalba.
3. Viešai paskelbti teisinį pagrindą, kuriuo Lietuvos mokslo taryba rėmėsi nustatydamą reikalavimą paraiškas teikti anglų kalba.
4. Įvertinti Lietuvos mokslo tarybos vadovybės atsakomybę dėl galimo Valstybinės kalbos įstatymo nuostatų nepaisymo.
5. Į lituanistikos programų vertinimą įtraukti lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos ir kultūros specialistus, gebančius paraiškas profesionaliai vertinti valstybine kalba.
6. Lietuvos Respublikos Seimas, Vyriausybė ir Respublikos Prezidentas privalo imtis veiksmų, kad valstybinė lietuvių kalba nebūtų toliau eliminuojama iš mokslo ir aukštojo mokslo įstaigų.
7. Raginame Lietuvos mokslininkus, dėstytojus, mokytojus, kultūros žmones ir visus valstybės ateiviai neabejingus piliečius viešai protestuoti prieš lietuvių kalbos stūmimą iš švietimo, kultūros, mokslo, aukštojo mokslo ir valstybės institucijų veiklos, netylėti susidūrus su kalbine savinieka ir reikalauti, kad lietuvių kalba būtų gerbiama, vartojama ir visapusiškai ginama kaip Lietuvos valstybės, mokslo ir kultūros kalba.

Lietuvių kalba negali išlikti vien todėl, kad ji Konstitucijoje paskelbta valstybine. Ji išliks tik tada, jeigu bus vartojama, ginama ir sąmoningai puoselėjama visose valstybės gyvenimo srityse. Šiuo atveju lituanistika be lietuvių kalbos gali tapti Lietuva be lietuvių kalbos, o galiausiai – ir Lietuvos be lietuvių ateitimi.

Tautos forumas su tuo nesitaikstys.

Tautos forumo vardu:

Gaudentas Aukštikalnis, Alina Laučienė, Neringa Paškevičienė, Kęstutis Dubnikas, Algimantas Jankauskas, Laisvūnas Šopauskas, Jolanta Mažylė, Saulius Dinda, Almantas Stankūnas, Gintautas Terleckas, Valentinas Šapalas, Vytautas Radžvilas, Gintaras Rinkevičius, Julius Neviera, Sigita Dimgailė, Algirdas Židonis, Edvardas Sinickas, Vilius Antanas Adomaitis, Valdas Kuckailis, Daiva Jakubonienė, Kęstutis Pakštas, Aukšė Valantinienė, Vida Nacytė, Lidija Veličkaitė, Eglė Lesniauskienė, Birutė Simutienė, Valdas Darsaškevičius, Ignė Aperavičiūtė, Algimantas Saulėnas, Evaldas Židonis, Virginija Kubilienė, Ramūnas Kairys

Pareiškimui pritaria:

akademikas Arvydas Janulaitis; Lietuvos pirmosios Vyriausybės ministras Albertas Sinevičius; dailininkas, fotomenininkas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės meno premijos laureatas Rimantas Dichavičius; kriminalistė Aušra Dichavičienė; Lietuvos muzikų sąjungos prezidentė prof. Audronė Žigaitytė-Nekrošienė; filosofas, Lietuvos kultūros

kongreso garbės pirmininkas dr. Krescencijus Stoškus; poetas ir publicistas dr. Vytautas Rubavičius; dailininkas, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas Arvydas Každailis; skulptorius, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas Gediminas Karalius; Laisvės kovų dalyvis, kun. Robertas Grigas; Nepriklausomybės Akto signataras dr. Jonas Milčius; Lenkijos lietuvių kultūros veikėjas ir poetas Algis Uzdila; vokiečių kalbos mokytoja, dainų kūrėja ir atlikėja Birutė Gaučienė; oftalmologė, Kauno miesto savivaldybės tarybos narė prof. Jūratė Jankauskienė; inžinierius Antanas Jankauskas; lietuvių kalbos mokytoja Adelė Liudgarda Čepienė, lakūnas Dainius Čepas; operos solistas, Lietuvos meno kūrėjų asociacijos premijos laureatas Vaidas Vyšniauskas; redaktorius, žurnalistas, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas Albertas Žostautas; istorikas ir visuomenininkas prof. Arūnas Gumuliauskas; visuomenininkė ir dramaturgė Dalia Tarailienė; politologas Marius Kundrotas; filosofas Edvardas Čiuldė; lituanistas dr. Artūras Judžentis; Lietuvos lenkų visuomenės veikėjas ir teisininkas Ryšard Maceikianec; skulptorius Gitenis Umbrasas; poetė, kultūros žurnalo „Nemunas“ vyriausioji redaktorė dr. Erika Drungytė; neurochirurgas ir teismo medikas prof. Alvydas Pauliukevičius; muziejininkas, Nacionalinės Jono Basanavičiaus premijos laureatas Jonas Vaiškūnas; žurnalo „Tiltai“ vyriausioji redaktorė prof. Elvyra Acienė; ekonomistas prof. Arūnas Acus; kalbininkė dr. Daiva Murmulaitytė; ekonomistas dr. Eduardas Freitakas; skulptorius, Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas Robertas Antinis; kino režisierius, Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas Kornelijus Matuzevičius; pedagogas ir visuomenės veikėjas prof. Jonas Jasaitis; fizikas ir visuomenininkas dr. Arūnas Grumadas; kalbininkė doc. Birutė Kabašinskaitė; kalbininkė dr. Danutė Liutkevičienė; filosofas Arūnas Bingelis; kalbininkas dr. Mindaugas Šinkūnas; istorikas dr. Algimantas Kasparavičius; inžinierius Rimantas Stepas Dedonis; kultūros ir visuomenės veikėja Birutė Kurgonienė; poetas, teatro režisierius Richardas Leleiva; Jurbarko Konstantino Glinskio teatro režisierė Danutė Budrytė-Samienė; ekonomistas, laikraščio „Gintaro gimtinė“ vyr. redaktorius dr. Vytautas Šiaudytis; dviračių sporto treneris-ekspertas Kęstutis Česaitis; laikraščio „Gintaro gimtinė“ leidėja Dalia Milukaitė-Buragienė; istorikas, Lietuvos kultūros kongreso iniciatyvinės grupės narys Eugenijus Skrupskelis; kultūros, meno ir mokslo asociacijos „Kūrėjų menė“ pirmininkė, poetė Virginija Ruškienė; kalbininkė dr. Daiva Šveikauskienė; kalbininkė dr. Palmira Zemlevičiūtė; kino režisierė, Lietuvos Respublikos Vyriausybės meno premijos laureatė prof. Janina Lapinskaitė, režisierė, teatro pedagogė Alvyda Čepaitytė-Sipienė; kalbininkas habil. dr. Kazimieras Garšva

Pareiškimui taip pat pritaria asociacija „Talka kalbai ir tautai“ (Mindaugas Karalius); Lietuvos muzikų sąjunga (prof. Audronė Žigaitytė-Nekrošienė); Lietuvos žmogaus teisių asociacija (Vytautas Budnikas); Lietuvos žmogaus teisių gynimo asociacija (dr. Romualdas Povilaitis); Lietuvos mokslininkų sąjunga (prof. Dalius Serafinas); politinė partija „Sąjūdis už miškus – Jaunoji Lietuva“ (Stanislovas Buškevičius).

Pareiškimą visų pritariančių vardu pasirašo Almantas Stankūnas